

УДК: 165.74

ФІЛОСОФІЯ ТА ПРАГМАТИКА: ОТОТОЖНЕННЯ ЗНАЧЕННЯ**Володимир Жарких**

Стаття присвячена дослідженню природної мови. Проведене дослідження показало, що вона є не стабільною структурою, а безперервним процесом обміну і організації інформації, в якому вона здатна генерувати саму себе. Її елементи, слова і словосполучення, залишаючись однаковими, в практиці вживання стають динамічно мінливими. Безперервний обмін між сферами і стилями мови сприяє зростанню амбівалентної когнітивної наповненості вербальних одиниць. Нові сенси, слова, а також запозичення, як явні, так і когнітивні, поповнюючи словарний запас мови, безпосередньо пов'язані з її носіями, чий розум і діяльність породжують раніше невідомі поняття і форми мовного виразу.

Ключові слова: природна мова, семантична пластичність, істинне/помилкове, поверхнева/глибинна структура мовного виразу, загальна соціокультурна ерудиція.

Постановка проблеми. Членороздільна мова є одним з найважливіших чинників, що відрізняють людину, її свідомість і способи комунікації від решти видів живої природи. Онтологія походження і розвитку свідомості людини, а з цим і вдосконалення мови, корінням йде в практику її життєвого досвіду, в якому взаємодія природних біологічних здібностей і соціальна інтеграція зіграли значну роль. Континуальність цього взаємовідношення визначається здатністю ототожнювати і розмежовувати інформацію в самих різних її формах. Людина не тільки вижила, але і адаптувалася в навколишньому світі багато в чому завдяки умінню застосовувати цю здатність в користуванні природною мовою.

Неоцінене значення природної мови виявляється в контексті розумової діяльності людини в її безперервному зв'язку з дійсністю. Вербальна мова не просто складається із слів і словосполучень. Кожне з них є ім'ям, назвою, яка, так або інакше, співвідноситься з екстралінгвістичними чинниками. Свідомість цього співвідношення має універсальний, але не абсолютний характер. Для кожного, хто користується мовою, вживання мовних виразів є не що інше як операція певними сенсами, зрозумілими всім, хто застосовує цю мову. Разом з тим, смислова наповненість мовних одиниць, володіючи певним ступенем стабільності, не має остаточного, абсолютного вимірювання. У буденному і навіть в науковому ужитку слова і словосполучення нерідко застосовуються в незвичайних контекстах і різних значеннях. Їх сенс, в усякому разі, потенційно, має пластичний, невизначений характер. Проблема ототожнення значення завжди була у фокусі філософських рефлексій. Коли в 70-х роках 19-го століття була опублікована стаття Пірса – Як зробити шаг ідеї ясними – How to Make Our Ideas Clear - з цієї проблеми, фактично, розпочався розвиток філософії прагматизму.

Слів в мові завжди менше, ніж значень. Одне і те ж слово в різних ситуаціях або через особливості практики узусу може не тільки мати різні і нерідко протилежні значення, але і не застраховано від можливих модуляцій

його встановлених сенсів. Завжди присутня вірогідність того, що в майбутньому слово може набути нового значення, іншу конотацію або новий сенс. Як приклад можна привести англійські слова window, icon, marriage, dance, значення яких не тільки змінилося, але і було запозичене в явному вигляді або в перекладі в багато мов світу.

Вірогідність рухливості значень у вербальних одиницях виявляється неоднаково в різних типах мови. Більш менш строга визначеність значення, не часто спостережувана в буденній мові, теоретично є особливістю термінологічної вербальної системи.

Ця важлива характеристика термінологічного виразу викликана необхідністю чіткого розуміння сенсу для обмеження ареалу його можливого вживання. Терміни, по суті, будучи словами природної мови, отримали спеціальний сенс. За визначенням вони повинні однозначно передавати сенс феномена, що позначається ними. Як свідчить семантика самого слова термінологія, це далеко не так. Слово «термінологія», крім назви науки, що вивчає особливий словарний пласт мови, виражає ще, принаймні, три різних поняття: 1) наукові принципи, концептуальні основи, згідно яким відбувається вивчення термінів; 2) правила і обмеження, вживані в термінографічній роботі; 3) набір термінів, що відносяться до певної наукової області [1]. Згідно Е Вустеру [10], термінологія є наукою, в якій: а) представлені методи і практики для збору, опису і презентації термінів; б) система передумов, аргументів і виводів, необхідних для пояснення відносин між поняттями і термінами, фундаментально значущими для подальшого використання.

Схоже, що невизначеність і полісемія є невід'ємною характеристикою вербального складу мови. У природній мові втілена безліч різних вербальних і концептуальних способів виразу думки, які людина використовує щодня, часто застосовуючи їх несвідомо. Разом з тим, не дивлячись на їх явну або вірогідну багатозначність, людина звично співвідносить предмет думки з відповідним йому вербальним значенням, забезпечуючи, таким чином, адекватність розуміння отримуваної інформації і свого повідомлення. У даному філософському контексті постараємося проаналізувати механізми ідентифікації сенсу в потоці вербальних значень в сучасній ситуації глобальної відвертості комунікативного простору.

Методологія. Для виконання цього завдання звернемося до праць філософів і лінгвістів минулого, таких як Ібн Сина, В.Джеймс, Ф.К.С. Шиллер, Б.Рассел. Ми постараємося пов'язати їх роздуми, доводи і виводи з особливостями функціонування мови в сучасних умовах глобальної онлайн комунікації. Розуміння логіки їх міркувань дозволяє припустити, що спостережувана в наші дні тенденція переосмислення сенсів, граматичних трансформацій і запозичень не тільки складає даність сучасної реальності, але продовжує природний процес мовного розвитку. Ми звертаємося також до методологічних розробок проблем сучасних дослідників філософії мови, таким як Г. Лакоф, Дж. Моравесик, К.Сентагупта, М.Т. Кабра Кастельві, Е. Вустер.

Філософське осмислення лінгвістичних проблем складає предмет дослідження учених багатьох країн. Не дивлячись на відмінність підходів,

об'єднуючою концепцією міркувань є постулат про пластичність і багатоплановість мовного виразу. Загальна тональність досліджень зводиться до спроби зрозуміти тенденції дії семантичних і формальних мовних змін на практику використання мови в національному і міжнародному спілкуванні. Проблема мовних змін розглядається в руслі такого підходу і в нашій статті. Вона спирається як на дослідження класиків філософії і лінгвістики, так і на дослідницькі методи, прийняті в сучасній науці.

Виклад основного матеріалу. Незамінне значення природної мови в інтелектуальному освоєнні миру і комунікативній практиці зумовило філософське вивчення її стану та розвитку. Лінгвістична революція, що відбулася на початку XX сторіччя, у філософії – The Linguistic Turn – поставила проблему мови у фокус філософських досліджень. Природна мова почала розглядатися в її відношенні до екстралінгвістичної реальності. У аналізі лінгвістичних реалій філософи побачили надію подолати небажані наслідки, пов'язані з конфліктами, небезпеками і ворожнечою із-за недостатньо чіткого вживання і ясного, адекватного розуміння мовних одиниць. Природну мову почали розглядати як засіб концептуалізації [9, с.14]. З тих пір серед лінгвістичних проблем, що пильно вивчаються у філософії, особливе місце займає проблема співвідношення значення і сенсу семантичних властивостей і відносин, виражених у вислові в їх кореляції з можливістю розмежування істинного і помилкового, як у філософії, так і в буденних мовних актах. Смысловое наповнення мовних одиниць почали трактувати з погляду лінгвістичної репрезентації реальності [5, с.89]. Це мало принципові методологічні наслідки. Розуміння семантичних властивостей і понятійних відносин дозволяє виявити критерії визначення істинного/помилкового в конкретних ситуаціях реалізації мовних одиниць. Від ступеня їх адекватності фактам дійсності залежить сукупне знання, як визначення і освоєння континуальної картини миру.

З часів Парменіда визначення істинного/помилкового розглядалося в контексті запропонованої ним антитези «істина – думка». Протягом століть в протилежність рухливості і певній суб'єктивності думки, критерієм істини визнавали постійність, однозначність, неспростовність, непорушність. Таке розуміння «істинного» було характерне як для західної, так і для східної традиції [2, с.167]. Починаючи з епохи Відродження, істинність мовного значення почали розглядати в контексті атрибутивного-референціального співвідношення з емпіричним знанням про світ. У подальших дослідженнях в дихотомії «істина/помилка» критерієм істинності думки визнали опору на інформацію, що міститься в індивідуальних концептуальних системах носіїв природної мови. При цьому враховувалися ефективність і ясність використання мовних засобів [6]. Вербальні одиниці і вирази були визнані одним з інструментів презентації сенсу. У міркуваннях про істинність/помилковість вербального виразу була виділена проблема полісемічності, тобто параметрів сенсу, зміст яких варіюється залежно від контексту вживання і супутніх обставин. Ця проблема ставала тим більше актуальною, що істина в її однозначності і постійності визначалася в ракурсі гуманістичних цінностей. Атрибути «істинний/помилковий» почали застосовуватися в якості

позитивної/негативної оцінки [5, с.169]. Істинність (the true) була визнана єдиним продуктивним способом мислення точно так, як і тільки правильність (the right) стала визначальним маркером характеру поведінки людини [3, с.131].

Виникнення і використання поняття «істина» властиво тільки людській свідомості. Будучи специфічною особливістю людського розуму, істина отримує вираз через посередництво природної мови, одиниці якої повинні включати дві життєво важливі характеристики [7, с.117]. Вони повинні не тільки відповідати формальним граматичним нормам, але і виражати практично значущі і застосовні поняття. Якщо виходити тільки з формальних критеріїв відповідності граматичним нормам, зрозумілим всім носіям мови, дійсний сенс думки не буде ясний. Наприклад, в англійській мові інструкція на коробці, що визначає призначення іграшки, – child guidance toy – складена згідно нормам англійської граматики. Але глибинна структура її значення виражена не явно. Її можна інтерпретувати по-різному. Якщо оцінювати його по поверхневих критеріях, дитина може бути активним користувачем іграшки, тобто впливати і управляти діями іграшки. Або, навпаки, дитина є пасивним учасником взаємовідношення – іграшка направляє і мотивує її дії. Г.Лакоф приводить пропозицію «моя сковорідка думає, що я поганий кухар» як приклад того, що при граматично правильній поверхневій структурі її глибинний зміст може зрозуміти тільки людина із зміненою психікою. Постулати сенсу вимагають граматично правильної структури пропозиції. Але значущість контексту означає вихід за межі системи мови в світ екстралінгвістичних реалій [4.59]. Думка піддається розумінню та інтерпретації, її зміст стає зрозумілим тільки при дотриманні обох умов. Якщо відсутнє одне з них, її зміст стає чисто вербальним виразом «претензії на істину - truth-claim – [8, с.183], в якому відокремити істинне від помилкового стає практично неможливо.

Одже підхід, що спирається на догматичний принцип абсолютизації істини [7, с.51], яку виражають її вербальні вирази, не відповідає природі функціонування природної мови. У живій системі використання природної мови її елементи володіють широкою семантичною рухливістю і пластичністю. У мові постійно відбуваються зміни і модифікації значень, будуються нові незвичні словосполучення, а також з'являються нові вербальні і когнітивні запозичення. Важлива, завжди присутня умова виникнення і подальшого розуміння їх сенсу пов'язана з невербальним етапом їх становлення. Інакше - це не слова, а порожній набір звуків або букв. Сенс вербальних одиниць є частиною системи інформації, що включає думки, знання і припущення про дійсний або можливий стан реальності. Все в мові – звуки, слова, граматична структура, правила комбінації вербальних елементів – сприймається і будується на принципі континуальності сенсу. Він ґрунтується на історизмі, асоціаціях і конкретизації, які дозволяють провести грань між істинним і помилковим, тобто осмислено інтерпретувати нове значення, спираючись на попередній досвід.

У семантичній структурі вербальних одиниць завжди латентне присутні різні рівні семантичного виразу глибинного співвідношення мови, думки і реальності. Динамічний характер формування смислу виявляється в безперервному стані взаємопроникнення семантики і прагматики вживання

мови.

Висновки. Природна мова є результат багатомовної суспільної практики. Це жива система, що є не стабільною структурою, а безперервним процесом обміну і організації інформації, в якому вона здатна генерувати саму себе. Її елементи, слова і словосполучення, залишаючись однаковими, в практиці вживання стають динамічно мінливими. Безперервний обмін між сферами і стилями мови сприяє зростанню амбівалентної когнітивної наповненості вербальних одиниць. Нові сенси, слова, а також запозичення, як явні, так і когнітивні, поповнюючи словарний запас мови, безпосередньо пов'язані з її носіями, чий розум і діяльність породжують раніше невідомі поняття і форми мовного виразу. Розуміння і адекватна інтерпретація їх сенсу завжди була прерогативою людини і її бажання знайти або вжити це нове знання. У сучасній відвертості комунікативного простору зростають як можливість його отримання, так і значення учасників комунікативного акту в створенні знання через дискурс в контексті загальної соціокультурної ерудиції.

Список літератури

1. Cabra Castellvi M. Teresa. Series of Terminology. Presentation and Explanation. // Terminology, 2003, 9 2P. P. 168 – 199.
2. Ibn Sina, Kitab al Shifa (A Book of Wisdom), N-Y, 2006. - 432 p
3. James W. The Meaning of Truth, N-Y, 1909.
4. G.Lakoff, Presuppositions and Relative Grammaticality, Cambridge, 1975. -247 p.
5. Moravesik J.M. Understanding Language: a Study in Linguistics and in Philosophy, the Hague, 1975. - 211p
6. Russel B. An Inquiry into Meaning and Truth, N-Y, 1940. -116 p. F.C.S. Schiller, Problems of Belief, Lnd., 1924. -187 p.
7. Schiller F.C.S. Logic for Use: an Introduction into the Voluntarist Theory of knowledge, Lnd., 1929.
8. Schiller F.C.S., Humanism, Philosophical Essays, Lnd., 1903.
9. Sengupta Kalyan Kumar, Language and Philosophy, Bombay, 1969. -186 p.
10. Wuster E. The Machine Tool. An International Dictionary of basic Concepts. Free Press, 1968. -375 p.

Volodymyr Zharkyyk

PHILOSOPHY AND PRAGMATIC: DETERMINATION OF VALUE

Ontology of appearance and development of man's consciousness and natural language is rooted in human life experience, in the course of which the interplay of biological capacities and social integration has been significantly important. The continuity of this interrelation is expressed in the human ability to differentiate the true from the false. Man has not only survived but also pretty well adapted in the surrounding environment thanks to his ability to properly use his natural verbal language.

The meaning of words and word-combinations is the name of substances in various ways connected with extralinguistic reality. Their semantics, being to a certain extent stable, does not always remain final or absolute. In everyday life and in scientific usage verbal units often get new and unexpected twists in meaning and connotation. Tendencies of polysemantic development in their semantic structure have grown recently due to the spread of the internet. Understanding and adequate interpretation of their new senses has always been the prerogative of language users and their wish to find or to use the new meanings expressed by them. In present day openness of the global net there grow both - possibilities for differentiating and acquiring the new knowledge,

carried in the new verbal senses, and the role of participants of communication acts in creating new knowledge through discourse in context of general socio-cultural erudition.

Key words: natural language, semantic plasticity, true/false; surface/deep structure of language expression, general socio-cultural erudition.

References

1. Cabra Castellvi(2003) *M. Teresa. Series of Terminology. Presentation and Explanation. // Terminology*, pp. 168 – 199.
2. Ibn Sina(2006) *Kitab al Shifa (A Book of Wisdom)*, N-Y, 432 p
3. James W.(1909) *The Meaning of Truth*, N-Y.
4. Lakoff G.(1975) *Presuppositions and Relative Grammaticality*, Cambridge, 247 p.
5. Moravesik J.M.(1975) *Understanding Language: a Study in Linguistics and in Philosophy, the Hague*, 211p
6. Russel B.(1924), *An Inquiry into Meaning and Truth*, N-Y, 1940. -116 p. F.C.S. Schiller, *Problems of Belief*, Lnd., 1924. -187 p.
7. Schiller F.C.S.(1929), *Logic for Use: an Introduction into the Voluntarist Theory of knowledge*, Lnd.
8. Schiller F.C.S.(1903) *Humanism, Philosophical Essays*, Lnd.
9. Sengupta Kalyan (1969) *Language and Philosophy*, Bombay, 186 p.
10. Wuster E.(1968) *The Machine Tool. An International Dictionary of basic Concepts*. Free Press,375 p.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2018